

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA NAQD PULSIZ HISOB-KITOB-LAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Abdumajitov Iqboljon

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi va audit” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston tijorat banklarida naqd pulsiz hisob-kitoblar hisobini takomillashtirishning dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Naqd pulsiz to‘lovlarning jadal rivojlanishi sharoitida hisob-kitob jarayonlarining samaradorligini oshirish, tranzaksiyalarni avtomatlashtirish va xavfsizlikni ta‘minlash masalalari ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, infratuzilma cheklovlari, kiberxavfsizlik xavflari va foydalanuvchi ishonchini oshirishdagi muammolar muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, naqd pul, avtomatlashtirish, xavfsizlikni ta‘minlash, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, infratuzilma cheklovlari.

Kirish. Bugungi kunda dunyo moliya tizimida raqamlashtirish va naqd pulsiz hisob-kitoblar salmog‘ini oshirish ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda bank sohasini modernizatsiya qilish va aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasini oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar olib borilmoqda. Ushbu jarayonda tijorat banklari muhim rol o‘ynaydi. Ular nafaqat to‘lov tizimining ishonchliligini, balki hisob-kitoblarning shaffofligini ham ta‘minlaydi. Mazkur maqolada O‘zbekiston tijorat banklarida naqd pulsiz hisob-kitoblar hisobini yuritish va uni takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar - bu to‘lovlarning plastik kartalar, mobil ilovalar, bank ilovalari va elektron to‘lov vositalari orqali amalga oshirilishidir. Bunday

to'lov shakli bir nechta muhim afzalliklarga ega: xavfsizlik, tezkorlik, hujjatli nazorat va soliq intizomini mustahkamlash [1]. Shu bois, rivojlangan mamlakatlar tajribasida naqd pulsiz to'lovlar iqtisodiy barqarorlikka va korrupsiyaning kamayishiga xizmat qilayotgan omillardan biri sifatida qaraladi.

Naqd pulsiz to'lovlar zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylangan. Ularning jadal rivojlanishi hisob-kitob jarayonlarining samaradorligini oshirish, tranzaksiyalarni avtomatlashtirish va xavfsizlikni ta'minlash masalalarini dolzarblashtirmoqda. Ushbu jarayonlar nafaqat biznesni, balki kundalik hayotimizni ham tubdan o'zgartirmoqda.

Naqd pulsiz to'lovlar, ya'ni elektron to'lovlar, mobil ilovalar va bank kartalari orqali amalga oshiriladigan to'lovlar, ko'plab afzalliklarga ega. Bular orasida tezlik, qulaylik va xavfsizlik alohida e'tiborga molikdir [2]. Elektron to'lov tizimlari yordamida mijozlar bir necha soniya ichida to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa savdo nuqtalarida navbatlarni qisqartiradi va xaridorlarga qulaylik yaratadi.

Naqd pulsiz to'lovlarning rivojlanishi hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirishga imkon beradi. Avtomatlashtirish orqali kompaniyalar o'z moliyaviy operatsiyalarini yanada samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Masalan, elektron hisob-fakturalar va onlayn invoicing tizimlari yordamida xarajatlar va daromadlarni nazorat qilish ancha osonlashadi. Bu jarayonlar vaqtni tejash bilan birga, inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytiradi. Shuningdek, hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirish orqali kompaniyalar o'z moliyaviy hisobotlarini tez va aniq tayyorlashlari mumkin. Bu esa rahbariyatga tezkor qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Masalan, kompaniya o'z xarajatlarini kuzatish va tahlil qilish orqali qaysi sohalarda tejash mumkinligini aniqlashi mumkin.

Tranzaksiyalarni avtomatlashtirish naqd pulsiz to'lovlar rivojlanishining yana bir muhim jihatidir. Bugungi kunda ko'plab kompaniyalar o'z xizmatlarini va

mahsulotlarini onlayn platformalarda taklif qilmoqda. Bu esa mijozlarga istalgan joydan va istalgan vaqtda to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatini beradi. Avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida mijozlar bir necha bosqichda to'lovlarni amalga oshirishlari mumkin, bu esa jarayonni soddalashtiradi va tezlashtiradi. Shuningdek, tranzaksiyalarni avtomatlashtirish fraud (firibgarlik) xavfini kamaytirishga yordam beradi [3]. Zamonaviy elektron to'lov tizimlari kuchli xavfsizlik protokollari bilan jihozlangan bo'lib, ular foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishga qaratilgan. Misol uchun, ikki faktorli autentifikatsiya va shifrlash texnologiyalari foydalanuvchilarning hisoblariga kirishni yanada xavfsiz qiladi.

Naqd pulsiz to'lovlarning rivojlanishi bilan birga xavfsizlik masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Elektron to'lov tizimlari foydalanuvchilarining ma'lumotlarini himoya qilish uchun turli xil xavfsizlik choralarini ko'rishi zarur. Bunga shifrlash, autentifikatsiya va monitoring tizimlari kiradi. Xavfsizlikni ta'minlash masalalari nafaqat foydalanuvchilarning ishonchini oshiradi, balki kompaniyalarning obro'sini ham mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, davlat organlari tomonidan naqd pulsiz to'lovlarni tartibga soluvchi qonunchilik bazasini takomillashtirish ham muhimdir. Bu orqali firibgarlik va noqonuniy faoliyatlarga qarshi kurashish imkoniyatlari kengayadi.

Naqd pulsiz to'lovlarning jadal rivojlanishi hisob-kitob jarayonlarini samarali boshqarish, tranzaksiyalarni avtomatlashtirish va xavfsizlikni ta'minlash masalalarini dolzarblashtirmoqda [4]. Ushbu jarayonlar nafaqat biznes faoliyatini osonlashtiradi, balki mijozlarga ham qulaylik yaratadi. Kelajakda naqd pulsiz to'lovlar yanada keng tarqalishi kutilmoqda, bu esa iqtisodiyotning barcha sohalarida yangi imkoniyatlarni ochadi.

O'zbekistonda tijorat banklari orqali amalga oshirilayotgan naqd pulsiz operatsiyalar hajmi ortib bormoqda. Jumladan, mobil banking va QR to'lov

tizimlari keng joriy qilinmoqda. Biroq, bu yo‘nalishda qator muammolar ham mavjud:

- elektron to‘lov infratuzilmasining ayrim hududlarda yetarlicha rivojlanmaganligi;
- bank xizmatlari bo‘yicha aholi xabardorligining pastligi;
- texnologik xavfsizlik tizimlarining ba’zida zaifligi;
- hisob-kitob tizimining markazlashtirilmaganligi va ma’lumotlar sinxronizatsiyasining sustligi.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar bo‘yicha bank hisobini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim hisoblanadi:

- Yagona elektron to‘lov tizimini joriy qilish va banklararo to‘lovlarni avtomatlashtirish;
- Mobil va internet banking imkoniyatlarini kengaytirish, ayniqsa qishloq hududlarida;
- Blokcheyn texnologiyalarini tatbiq etish orqali hisob-kitoblarning ishonchliligini oshirish;
- Bank xodimlari va foydalanuvchilarning moliyaviy savodxonligini oshirish.

Estoniya, Shvetsiya va Janubiy Koreya kabi davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, bank xizmatlarini to‘liq raqamlashtirish orqali hisob yuritish aniq, tezkor va xavfsiz amalga oshirilmoqda. O‘zbekistonda ham naqd pulsiz hisob-kitoblar bo‘yicha qonunchilik takomillashtirilmoqda. Xususan, “Raqamli iqtisodiyot” konsepsiyasi, Prezident farmon va qarorlari asosida elektron to‘lovlar doirasi kengaytirilmoqda.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston tijorat banklarida naqd pulsiz hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish — bu moliyaviy tizimda shaffoflik, iqtisodiy xavfsizlik va xizmat ko‘rsatish sifatini oshirishga xizmat qiladi. Mavjud muammolarni bartaraf etish va zamonaviy texnologiyalarni keng joriy qilish orqali

banklar mijozlarga qulay, xavfsiz va tezkor moliyaviy xizmatlar ko'rsatish imkoniga ega bo'ladi. Natijada, naqd pulsiz iqtisodiyot modeliga bosqichma-bosqich o'tish yo'lida muhim qadamlar qo'yiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining «Naqd pulsiz hisob-kitoblarni tashkil qilish haqida»gi Nizom. 2020-yil 13-aprel.
2. «O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki depozit sertifikatlari to'g'risida»gi Nizomi. 2008-yil 23-sentyabr №1858.
3. Жуков, Е. Ф. Деньги. Кредит. Банки М: Юнити-Дана, 2020.
4. Navro'zova K., Ortiqov O. Banklarda hisob va to'lov tizimi. T. 2005y